

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Велизар Матеев Шаламанов;
Институт по комуникационни и информационни технологии – БАН;
Научна специалност: 5.2. Електротехника, електроника и автоматика

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по направление 3.8 Икономика, научна специалност „Икономика и управление (икономика на отбраната)“ в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 3402/23.10.2025 година на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: Адела Руменова Бозмарова

Тема на дисертационния труд: *Усъвършенстване на междуинституционалната координация при кризи от невоенен характер*

1. Информация за дисертанта

Докторантът се е обучавал по докторска програма към катедра/факултет на УНСС по научна специалност съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 768/20.03.2018 година. Обучението е осъществено в редовна и задочна форма през периода 2018–2025 година.

Не познавам докторанта лично, се запознах освен с дисертацията и автореферата и с редица нейни публикации по темата.

Докторантът завършва ОКС „Бакалавър“ в специалност „Икономика на отбраната“ в УНСС през 2016 година. Следва получаването на две дипломи за

ОКС „Магистър“ съответно по специалност „Национална сигурност и отбрана“ във Военна академия „Георги Стойков Раковски“, и „Икономика на отбраната и сигурността“ със специализация „Корпоративна сигурност“ в УНСС.

В биографичната справка са отбелязани поредица специализации и обучения в НАТО "Crisis Management and Disaster Response", 2017 г., дългосрочен курс 2016–2017 г. „PR мениджмънт на репутацията“ в London School of PR, Национална политическа академия “Лидери на промяната”, Friedrich-Ebert-Stiftung и много други. Госпожа Адела Бозмарова се е включила в поредица от стажове и инициативи, включително в Министерство на отбраната, НАП, Междуведомствения съвет по отбранителна индустрия и сигурност на доставките, Crisis management and disaster response center of excellence, NATO и др.

Забележителна е гражданската активност на докторанта – тя е активен участник в младежки форуми, доброволец за обучения и много, много други.

Докторантът заема през годините и следните длъжности:

- Административен секретар на катедра „Национална и регионална сигурност“, 2020–2022 година;
- Старши експерт, дирекция “Кабинет на ректора”, отдел “Връзки с обществеността”, УНСС, 2020–2021 година;
- Български Ядрен Форум, Технически сътрудник, 2018 година;
- Координатор проекти – младежки форуми, 2022 - 2024 година;
- Главен секретар на Младежко сдружение за мир и развитие на Балканите, след септември 2023 година;
- Председател и секретар на междуведомствени работни групи за младежта към организации в държавната администрация и др.

Докторантът е изпълнил изискванията на индивидуалния си план и изискванията за защита на дисертационен труд.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представения за рецензия труд съдържа 266 страници, структурирани в увод – 7 стр., списък със съкращения – 4 стр., три глави, заключение – 1 стр.. Към основния текст са добавени списък научни и научно-приложни приноси – 1 стр., списък публикации -1 стр., използвана литература – 34 стр., списък таблици и графики – по една страница и 9 приложения в общ обем от 127 страници.

Идентифицираният проблем в труда е „наличието на институционална фрагментираност и липса на интегриран и институционално обособен модел на гражданска сигурност като отделен стълб или отделна ос в системата за

национална сигурност“.

Обект на изследването е междуинституционалната координация при кризи от невоенен характер, а предмет е усъвършенстване на междуинституционалната координация при този вид кризи.

Тезата на труда предполага, че е необходимо рационално преосмисляне на системата за управление при кризи и нейното подобряване чрез ефективна междуинституционална координация.

Целта и задачите са добре идентифицирани и определени като логическо следствие на идентифицираните проблем, обект, предмет и теза на изследването. Предложените методи на изследването са подходящи за анализ на междуинституционалната координация и включват проучване на документи, сравнителен и процесен анализ. Представената предварителна логическа структура на тяхното използване показва задълбочено познаване на проблема и изследователски опит.

Изследването е ограничено времево след 2007 година – приемането на България в ЕС. Смесово е ограничено до кризи от невоенен характер и се фокусира основно върху характеристиките и събитията свързани с управлението на кризата COVID-19.

Актуалността на темата се доказва от интензивността на обществения дебат и научните публикации, създаването на курсове катедри в тази област, вкл. CoE CMDR в София. Обекта и предмета са насочени към основен проблем в координацията (сътрудничество, взаимодействие) между институциите и участието на гражданите, като представената основна теза е ясна и насочена към решение на идентифицираните проблеми в дисертационния труд. Поставената цел и определените задачи за изследването са ясни и отговарят на обекта, предмета и тезата.

Госпожа Адела Бозмарова показва отлична осведоменост по проблемите на изследването с цитиране на съвременни и класически източници, емпирични данни и документи. Проучването на литературата представена в първа и във втора глава е отлично. Използвани са 329 източника на български език и 320 източника на английски език.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Резултатите от изследването са представени убедително и последователно, но извеждането на част от доказателствения материал в приложения би намалило общия обем на дисертацията за сметка на приложенията и това би облекчило разбирането на основните резултати от читателя.

Основният научен резултат е постигнат чрез емпиричен анализ, заедно със сравнителен анализ и процесен анализ за разработване на интегриран модел за

междуинституционална координация, базиран на принципите на системния подход и процесното описание. Ясно са дефинирани основни нормативни, институционални, ресурсни и процесни изисквания за ефективна междуинституционална координация. Това дава основа за институционализация на гражданската сигурност като трети стълб в системата за национална сигурност и основа на устойчивостта.

Чрез анализ на редица документи са идентифицирани проблемите при междуинституционалната координация при кризи от невоенен характер, в контекста на световна грипна пандемия както на национално ниво, така и в международен план.

Задълбоченият анализ и използването на сравнителен анализ са позволили да се идентифицират редица стратегически, нормативни и организационни мерки за усъвършенстване на междуинституционалната координация при управление на кризи от невоенен характер, които формират основен научно-приложен резултат.

Предложената организационна структура с цели и функции на Национален координационен център за управление на кризи чрез на метода за организационното проектиране и архитектурен подход е основен приложен резултат. Центърът координира действията на институциите по време на кризи от невоенен характер и отговоря за развитието на силите за реагиране, обучения и провеждането на съвместни тренировки. Важен приложен резултат е разработения примерен бюджет за структурата, предложени са и конкретни текстове за проектозакон.

Важно значение за приложение на резултатите от изследването е разработената учебна програма за дисциплина “Междуинституционална координация в сектора за сигурност” за специалностите в ОКС “Бакалавър” и ОКС “Магистър” на катедра “Национална и регионална сигурност” на УНСС за обучение на експерти по сигурност и участниците в процеса на управление на извънредни ситуации. - приложен принос

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В дисертационния труд са открити един научен, 2 научно-приложни и два приложни приноса, които приемам за оригинални и постигнати от автора.

Научният принос е в предложения интегриран модел за междуинституционална координация, базиран на принципите на системния подход и процесното описание – основно описан текстово. Авторът е дефинирал ключовите нормативни, институционални, ресурсни и процесни изисквания за ефективна междуинституционална координация при управление на кризи от невоенен характер. Моделът цели създаване на основа за институционализация и

стратегическа автономност на гражданската сигурност в системата на националната сигурност.

Научно-приложните приноси се изразяват в:

- Дефиниране на стратегически, нормативни и организационни мерки за усъвършенстване на междуинституционалната координация при управление на кризи от невоенен характер, които произтичат от горния модел;
- Описание на организационна структура, с цели и функции на Национален координационен център за управление на кризи чрез на метода за организационното проектиране и архитектурен подход. Центърът се предлага да координира действията на институциите по време на кризи от невоенен характер и има отговорност към развитието на силите за реагиране, обучението и провеждането на съвместни учения. Допълнително е разработен бюджет за структурата, предложени са и конкретни текстове за проектозакон, което е по-скоро приложен принос.

Приложните приноси са с висока практическа стойност и се изразяват в:

- Идентифициране на проблемите при междуинституционалната координация при кризи от невоенен характер, в контекста на световна грипна пандемия;
- Подготовка на учебна програма за дисциплина “Междуинституционална координация в сектора за сигурност” за специалностите в ОКС “Бакалавър” и ОКС “Магистър” на катедра “Национална и регионална сигурност” на УНСС, в която могат да се обучават експерти по сигурност и участниците в процеса на управление на извънредни ситуации.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са четири публикувани авторски статии и доклади, направени по време на обучението му в ОНС „Доктор.

Всички публикации са без съавторство и са 3 на български език и 1 на английски език. Представени са в уважавани списания и сборници от доклади към конференции. Две от тях са индексирани във вторични бази данни. Първата и четвъртата са представени на уважавани научни събития.

Публикациите по дисертационния труд осигуряват необходимата публичност на изследванията на автора.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е разработен съгласно изискванията и съдържа 85 страници

на български и 77 страници на английски език и вероятно би било възможно да бъде в по-синтезиран вид с фокус на приносите, които не са открити достатъчно добре. В този разширен обем авторефератът коректно и в най-голяма степен отразява съдържанието на дисертационния труд, като дава възможност на заинтересованата аудитория да се запознае с основните идеи и резултати на дисертационния труд чрез обосноваването на актуалността и заявените още в уводната част обект и предмет на изследването, теза и въпроси на изследването, а също изследователска цел и задача, методология, степен на зрялост на работата по темата, теоретични основи на изследването, информационна основа и проверка на резултатите в сравнителни примери.

В автореферата в съкратен вид са представени главите от изложението, като е акцентирано върху резултатите от проведеното изследване, направените изводи и формулираните препоръки.

Наред с това, авторефератът не съдържа разширено обсъждане на приносите и списък с публикациите, свързани с темата на дисертационния труд, които са добре отразени в дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Обемът на представения труд надхвърля очаквания брой страници за докторска дисертация. Голяма част, особено от първа и втора глава може да се изнесе в приложения – преглед на отделни документи (аналитични доклади, описание на опит в отделни срани и др.) и в основния текст да се открие анализа на автора, изводи, оценки и препоръки. Същото важи и за детайлите по програмата за обучение в трета глава.

Има отделни сгрешени думи и номерация в текста.

Използването на по-формализирани описания на процеси (BPN) и организационни структури с отговорности (RACI матрици) би позволило препоръките да се представят във вид за анализ и откриване на непълноти и противоречия, което да подобри проектирането на системата за междуинституционална координация (взаимодействие, сътрудничество).

Използване на ИИ за анализ на документите и оценка на съдържанието им би помогнало да се демонстрират нови методи в областта и постигане на още по-задълбочени резултати с обработка на големи данни. За описание на алтернативите би било полезно да се използва архитектурен подход с присъщите оперативни, системни и технически изгледи.

По-ясното дефиниране на алтернативи при ясна цел и критерии би позволило прилагане на известни ефективни методи за вземане на решения по подобряване на междуинституционалната координация (както при разработването на Бялата книга по Гражданска защита през 2004).

Връзката на системата за управление при кризи с усилията за повишаване на устойчивостта, като основно усилие в разработване на Национална стратегия за устойчивост и изпълнение на актове в НАТО и ЕС би помогнало да се свърже проблема със съвременна рамка за решаването му.

Институцията „Национален координационен център“ е натоварена с политически, административни, развойни, оперативни и академични функции (вкл. обучение и учения), което не е добър подход и вместо подобряване на ситуацията има риск да я влоши. Важно е да се оптимизира разпределението на ролите между съществуващи и нови структури с механизъм за координация чрез планиране и оценка.

Добре е да има списък на приложенията и да са реферирани в съдържанието (сега са в началото на приложенията).

От 6.10.2025 има Методика за стратегическо планиране, която е добре да бъде прилагана в планиране по гражданска сигурност.

Тези бележки и препоръки в никакъв случай не намаляват ценността на дисертацията и приносите постигнати от докторанта.

8. Заключение

Представеният за рецензиране дисертационен труд представлява завършено самостоятелно изследване по проблем с висока актуалност – „наличието на институционална фрагментираност и липса на интегриран и институционално обособен модел на гражданска сигурност като отделен стълб или отделна ос в системата за национална сигурност“. Представената работа е логично структурирана, изложението е в добър стил и с добро оформление. Дисертацията притежава заявените от дисертанта приноси. Тя отговаря на нормативните изисквания за придобиване на ОНС „доктор“, зададени в ЗРАСРБ и правилника за неговото прилагане.

Представените критични бележки не намаляват стойността на изследването, а представляват препоръки към автора за неговата бъдеща работа и научни изследвания.

Всичко това ми дава основание да предложа с пълна увереност на Уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“ в научно направление 3.8. Икономика по научна специалност „Икономика и управление (икономика на отбраната)“ на Адела Руменова Бозмарова.

26.11.25 /Кофия

Дата / място

Подпис:

